

WORKING PAPER č. 13/2006

**Strukturální změny české
ekonomiky ve světle privatizace
a podpory malého a středního
podnikání**

Tomáš Paleta

Červen 2006

Řada studií Working Papers Centra výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky je vydávána s podporou projektu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

Vedoucí: prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Lipová 41a, 602 00 Brno, e-mail: slany@econ.muni.cz, tel.: +420 549491111

STRUKTURÁLNÍ ZMĚNY ČESKÉ EKONOMIKY VE SVĚTLE PRIVATIZACE A PODPORY MALÉHO A STŘEDNÍHO PODNIKÁNÍ

Abstract:

This paper is focused on the structural changes induced by selected aspects of Czech economy transition. The goal of this paper is to describe the changes in structure of production, size of enterprises and employment in the Czech economy from the beginning of the transition until now, and mark out the impact of the privatization on the economic growth, labour productivity and economic performance. In the second part of this work the main framework of Support of Small and Medium-Sized Enterprises will be sketched. We will be dealing with the efficiency of this support and with the potential and limits of this kind of structural policy to contribute to competitiveness of enterprises and therefore to the economic growth.

Abstrakt:

Příspěvek se zaměřuje na strukturální změny vyvolané vybranými aspekty transformace české ekonomiky. Cílem tohoto textu je popsat změny ve struktuře výroby, velikosti a zaměstnanosti v ekonomice od počátku transformačního procesu až do současnosti ve světle privatizace a určit, jaký dopad měla česká privatizace na výkonnost ekonomiky, produktivitu práce a hospodářský růst. V druhé části příspěvku je nastíněn hlavní rámec podpory malého a středního podnikání. Zabýváme se jeho efektivností, možnostmi a limity této formy strukturální politiky jako příspěvku ke konkurenceschopnosti malých a středním podniků, a tím k hospodářskému růstu.

Recenzoval:

prof. Ing. Pavel Ondrčka, CSc.

1. ÚVOD

Strukturální charakteristiky patří k základním ukazatelům ekonomiky, které determinují nejen její současný výkon, ale také budoucí výstup a to jak z hlediska kvantity, tak z hlediska kvality. Hospodářství s vhodnou strukturou dosahuje efektivnějšího využívání zdrojů a tudíž lepšího hospodářského růstu. Proto je struktura hospodářství a s ní spojená strukturální politika v jisté podobě předmětem prakticky každé hospodářské politiky. Struktura ekonomiky je dána několika odlišnými faktory. Prvním faktorem ovlivňujícím strukturu ekonomiky je spontánní vývoj lidského poznání, který s sebou přináší nové technologie, jež svým zaváděním do hospodářství mění produktivitu jednotlivých odvětví a zároveň přinášejí odvětví zcela nová. Tím mění strukturu produkce a odčerpávají pracovní síly z existujících odvětví. Ke změnám v rozložení pracovních sil a výkonu jednotlivých částech hospodářství tak dochází průběžně od začátku civilizace, např. oddělení zemědělství od řemesel je typickým příkladem velmi výrazné strukturální změny. Strukturální změny mohou přicházet buď pozvolna, jako symptom postupného technologického pokroku, nebo nárazově; např. průmyslová nebo vědecko-technická „revoluce“ s sebou nenese nic jiného než rozsáhlou a nárazovou strukturální změnu.

Za další z příčin strukturálních změn můžeme považovat zásahy, které nemají prvotní impuls v přirozeném vývoji hospodářství. V pozadí takových strukturálních změn stojí vládní intervence. Vlády provádějí strukturální politiku se záměrem zvýšit výkon hospodářství, resp. zamezit budoucím problémům nebo podpořit zaostalé regiony a v úzké návaznosti na sociální politiku a politiku zaměstnanosti také udržovat sociální konsenzus v oblastech postižených strukturální krizí. V našem pojetí souhlasíme s Hučkou (2001) a vycházíme z definice, že růstově orientovaná strukturální politika je zaměřena na zajištění optimální alokace výrobních faktorů prostřednictvím koordinace odpovídajících soukromých a veřejných investičních aktivit. Tuto široce a obecně pojatou definici chápeme tak, že odpovídající aktivity jsou ty, které směřují k růstu výkonnosti hospodářství, jeho dlouhodobé udržitelnosti a k zvýšení konkurenceschopnosti ekonomiky.

Specifickou situací, vedoucí, mimo jiné, ke strukturálním změnám, byla transformace ekonomik střední a východní Evropy a s ní spojené ekonomické i společenské změny. Otevření těchto ekonomik okolnímu světu a s tím spojený příliv technologií, stejně jako privatizace a demonopolizace hospodářství vedly k výrazným strukturálním změnám, které se co do intenzity nedají srovnávat se změnami probíhajícími v západní Evropě. Velmi prudké a intenzivní strukturální změny přinesly jak negativní dopady v podobě strukturální nezaměstnanosti a zániku tradičních průmyslových center, tak možnosti přechodu k nejmodernějším technologiím a zajištění dlouhodobého a stabilního hospodářského růstu.

V této práci se zaměřujeme na vybrané podněty strukturálních změn, které považujeme za význačné pro daný časový úsek nebo pro jejich vliv na možnost dosažení vyšší efektivity ekonomiky a zabezpečení stabilního a trvalého hospodářského růstu. Vzhledem k širokému poli působnosti strukturální politiky a její komplexnosti je náš cíl zúžen na popsání strukturálních změn vyvolaných privatizací a na dopady podpory malého a středního podnikání. Zvolili jsme tyto dva aspekty padla z toho důvodu, že privatizaci považujeme za určitý prvotní impulz, bez něhož by se podstatná část strukturálních změn vůbec neodehrála, a malé a střední podnikání pak chápeme, v souladu s konceptem EU, za sektor ekonomiky, který by měl být motorem hospodářského růstu a sociální soudržnosti. V rámci zaměření na hospodářský růst budeme analyzovat dopady nejvýraznějších změn na ekonomický vývoj a možnosti růstu a popíšeme roli státu v restrukturalizačních procesech.

2. VÝCHOZÍ SITUACE

Česká ekonomika byla v počátcích transformace postižena mnoha deformacemi, které plynuly z jejího centrálního řízení v uplynulých čtyřech desetiletích. Úroveň a kvalita výstupu české ekonomiky vykazovala velkou ztrátu za úrovní vyspělých zemí. Problémem, narozdíl např. od rozvojových zemí Afriky, nebyla nedostatečná, ale naopak nadměrná industrializace. Holman (2000, str. 44) hovoří o industrializaci na špatných místech. České hospodářství bylo na konci 80. let vysoce energeticky náročnou zemí; v porovnání se západní Evropou byla spotřeba prvotních energetických zdrojů na obyvatele přibližně o 40 % vyšší.¹ „Struktura produkce se začínala přibližovat struktuře výroby ekonomických kolonií s jednoduchou, energeticky náročnou a ekologicky škodlivou produkcí, s nevýhodnými parametry, nízkou mírou zisku a úrovní mezd“ (Bohatá a kol., 1994, str. 9). K hlavním problémům majícím návaznost na strukturální skladbu ekonomiky patřila vysoká monopolizace hospodářství,² faktická neexistence soukromého vlastnictví, relativní uzavřenost ekonomiky, cenová deformace, neexistence odpovídajícího právního rámce, příliš velký podíl průmyslu, zejména pak odvětví těžkého průmyslu, a nedostatečně rozvinutý sektor služeb. „Tato skladba hospodářství byla odrazem politiky sovětského bloku, kde industrializace byla považována za hlavní faktor růstu ekonomiky“ (Holman, 2000, str. 42). „Nevhodná a deformovaná struktura přispívala ve svých důsledcích ke snižování efektivnosti ekonomiky, ke zpomalování jejího růstu a prohlubování hospodářských obtíží.“ (Dobešová, 1997, str. 66).

V této situaci dochází ke zhroucení sovětského bloku a nastoupení procesu transformace, který se nevyhnul ani tehdejšímu Československu. Pád komunistického režimu a transformace společnosti mimo jiné vyústily v požadavek na zlepšení životní úrovně, tj. na přibližování se vyspělým západním ekonomikám. Po počátečních diskuzích nad podobou ekonomické reformy a zavržení „třetích cest“ byla zvolena rychlá přeměna Československa na tržní ekonomiku.

2.1. Strukturální politika v prvních letech transformace

Zavedení tržního hospodářství se stalo jedním z primárních úkolů první polistopadové vlády. Transformační proces v české republice znamenal pro vládu provedení tří hlavních úkolů: liberalizovat trh,

¹ Pokud bychom porovnali spotřebu na jednotku HDP v PPP, byla česká ekonomika náročnější o 150 %. V důsledku prudkého poklesu HDP se začátkem 90. let tento rozdíl ještě prohloubil a teprve v roce 1994 bylo dosaženo stejné energetické náročnosti jako v roce 1989. (viz. Hájek, 1995).

² K podnikům s největší centralizací a tedy i počtem zaměstnanců patřily podniky průmyslu paliv, hutnictví železa a energetický průmysl.

stabilizovat ekonomiku a privatizovat majetek státu. Cílem první etapy bylo vytvoření podmínek pro efektivní fungování trhu, k čemuž měla přispívat silná role státu jako garanta nastolení a udržení makroekonomické a politické stability v procesu rychle prováděných transformačních kroků (tzv. „šoková terapie“). Ekonomické reformy samy o sobě se v první fázi nezaměřovaly na strukturu průmyslu a přijatá strategie počítala s tím, že strukturální změny nastanou zejména jako důsledek změny vlastnických struktur. Ovšem liberalizace se dotýkala četných ekonomických veličin, z nichž některé měly přímý či nepřímý dopad na strukturu produkce. Ke změnám majícím největší vliv na ekonomické subjekty patřilo zavedení vnitřní konvertibility měny, protože to znamenalo pro domácí podniky nutnost čelit zahraniční konkurenci. „Vystavení domácích podniků konkurenci kvalitního zahraničního zboží pro ně bylo velmi nepříjemné, ale vytvořilo silné podněty ke zvyšování kvality produkce a k změnám sortimentu, reagujícím na tržní poptávku. To byl první impuls pro strukturální změny v ekonomice i pro restrukturalizaci podniků“ (Holman, 2000, str. 26). Přesto v tomto kontextu není možno hovořit o strukturální politice, neboť ačkoliv docházelo k jistým strukturálním změnám, jednalo se o určité vedlejší efekty liberalizační politiky. Ačkoliv se nejednalo o záměrné působení strukturální politiky, je zřejmé, že ke strukturálním změnám tak docházelo již v roce 1990, tedy před začátkem privatizačního procesu. Rozpad společného trhu a „šoková terapie“ byly silnými impulsy pro zahájení rozsáhlých strukturálních změn, jejichž první vlna proběhla hned v prvních letech transformace. Již tehdy došlo k velkému přesunu práce a kapitálu z rychle se smršťujícího průmyslu do rychle expandujícího sektoru služeb (viz. tabulka č. 1).

Tabulka č. 1 Změna struktury pracovníků v civilním sektoru NH v %

	1989	1990	1992	2000	2001
zemědělství	11,6	11,8	8,6	4,6	4,4
průmysl (vč. stavebnictví)	46,5	45,4	44,8	40,1	39,9
služby	42	42,8	46,6	55,3	55,7

Zdroj: Holub, A. (2003), str. 25

„Tato strukturální adaptibilita zatím neprivatizovaných podniků byla pro mnohé ekonomy překvapením. Ukázalo se, že samy tržní podněty, vytvořené šokovou terapií (liberalizace a stabilizace), představují dostatečně silný impuls pro odstartování strukturálních změn. Tyto strukturální změny však ještě nepředstavovaly restrukturalizaci státních podniků, k níž mohlo dojít teprve po jejich privatizaci.“ (Holman, 2000, str. 43)

První fáze transformace (cca do roku 1995) je poznamenána nejdynamičtějsími a nejpodstatnějšími změnami struktury hospodářství. Mezi hlavní vlivy, které přispěly k proměnám struktury české ekonomiky lze zařadit následující faktory:

1. privatizace, která vedla k rychlé přeměně vlastnických práv a dala vzniknout trhu výrobních faktorů, což ve svém důsledku znamenalo katalyzátor strukturálních změn;
2. liberalizace cen znamenala radikální proměnu relativních cen a tím vedla ke změnám ve struktuře poptávky. Tyto změny představovaly výrazný impuls pro strukturální změny národního hospodářství; ovšem než byly podniky schopny na tyto změny reagovat, vedla cenová liberalizace k převisu nabídky se všemi negativními jevy s ní spojenými (více viz. Ondrčka (1997));
3. liberalizace zahraničního obchodu, která způsobila vystavení zaostalých českých podniků konkurenci z rozvinutých západních trhů, vyústila v silný tlak na domácí podniky a nutila je přizpůsobovat se kvalitnější výrobě. To nevyhnutelně vyústilo v impulsy na straně nabídky a uzavírání neefektivních a nekonkurenceschopných výrobních kapacit;
4. rozdělení republiky, které však mělo negativní dopady zejména na Slovensko, mající větší podíl zemědělství na HDP a nižší tradici průmyslové výroby.

Toto období bylo poznamenáno změnami vlastnické, výrobní i odvětvové struktury národního hospodářství. První fáze restrukturalizace je charakteristická spíše úpadkem a zánikem zaostalých odvětví, než růstem perspektivních odvětví.

Zvyšoval se podíl služeb na celkovém produktu na úkor průmyslu a zemědělství. Strukturální změny v České republice v první fázi transformace tak měly do určité míry „deindustrializační“ charakter, kdy docházelo k poklesu produkce v průmyslu a zemědělství ve prospěch sektoru služeb.³ Služby se tak staly sektorem s nejvyšším podílem na HDP, ovšem, jak upozorňuje Spěváček (v Žák a kol., 2001, str. 33), toto prvenství bylo z části způsobeno prudkým poklesem produkce v ostatních sektorech.

Výše uvedený pokles v prvních letech transformace, často nazývaný transformační depresí, byl způsoben několika okolnostmi. Jednak to bylo rozpadem tradičních odbytišť v rámci RVHP, jednak silnou konkurencí v zemích západní Evropy a také nevhodnou strukturou výroby. Tento pokles trval do roku 1992, a dle některých údajů dosahoval kumulativní hodnoty až 25 %. Na druhou stranu, vykazovaný pokles produktu dle některých autorů možná nebyl tak výrazný, jak vyplývá z oficiálních statistik, neboť zatímco pokles zemědělské a průmyslové produkce byl zachycen spolehlivě, prudce expandující sektor služeb se zachytit nepodařilo. Strukturální změny počáteční fáze transformace se dotýkají zejména rozličného vývoje

³ V letech 1989-1993 došlo k nárůstu zaměstnanosti ve službách o 8 %, na úkor ostatních sektorů. V absolutním pojetí znamenal přírůstek v sektoru služeb cca 127 tisíc osob.

jednotlivých průmyslových odvětví a odlivu pracovních sil z průmyslu a zemědělství do rychle se rozvíjejícího průmyslu služeb. Tomuto vysvětlení by odpovídala i poměrně malá míra nezaměstnanosti v prvních letech transformace. Samotný pokles HDP také není schopen zachytit kvalitativní změny, stejně jako nezachytí změnu struktury produkce a odklon od „nechtěných“ výrobků.

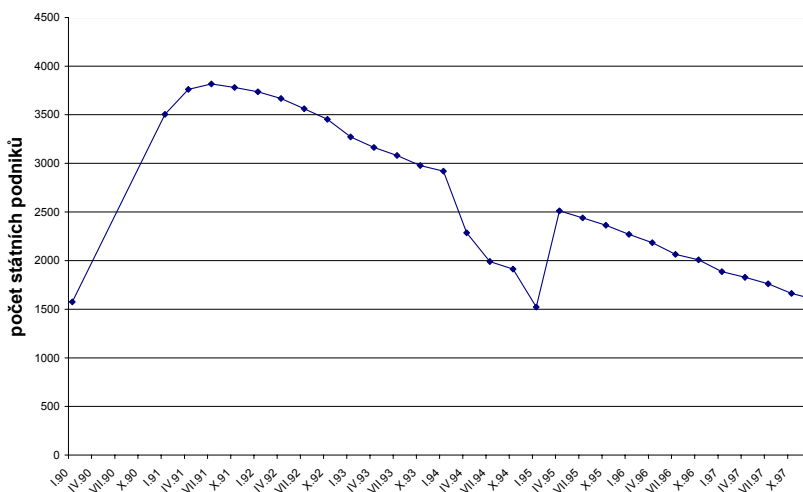
V sektoru služeb docházelo k nejméně výrazným odstraněním meziodvětvových deformací a přizpůsobení se západním ekonomikám. Naopak průmyslová odvětví stále zaměstnávala poměrně velkou část pracujících a k větším přesunům docházelo až v dalších letech transformace. Strukturální změny v prvních letech samy o sobě neznamenal zvýšení růstové výkonnosti, ale zásadní přesuny mezi sektory a postupný útlum neefektivních odvětví dávaly možnosti ekonomického růstu v budoucnu.

Zaměříme-li se na roli vlády v restrukturalizačním procesu, bylo její rolí na poli strukturální politiky v rámci začátku transformace přispět ke změně relací mezi národohospodářskými sektory, podpořit žádoucím směrem strukturální změny, umožnit přechod na tržní mechanismus a udržet chod národního hospodářství. Vláda se v prvních letech transformace zaměřila zejména na dekoncentraci a následnou demonopolizaci^{4, 5} podniků (viz graf č. 1). Polistopadový vývoj vnesl do ekonomiky výrazné odstředivé tendence v československém průmyslu, které vyústily ve vznik dalších samostatných organizací. Od roku 1991 začaly velmi rychle rozvíjet malé podniky.

⁴ Demonopolizace = vstoup nové konkurence, dekoncentrace = změna organizační struktury.

⁵ Největší rozpad organizačních struktur (v letech 90-91) a nárůst počtu podniků zaznamenala ta průmyslová odvětví, která svým charakterem, technologickým procesem a vazbou na určité teritorium patřila k odvětvím s relativně malými výrobními jednotkami (Bohatá, str. 18).

Graf č. 1 Dekoncentrace a následná privatizace státních podniků

Zdroj: ČSÚ

2.2. Privatizace jako katalyzátor strukturálních změn

V předchozí kapitole jsme nastínili hlavní trendy a příčiny změny struktury hospodářství v počáteční fázi transformace. Zdůrazňujeme, že restrukturalizace v tržních ekonomikách se od tranzitivních v mnohém odlišuje. Zatímco ve vyspělých ekonomikách probíhá z velké části průběžně a samovolně, v tranzitivních ekonomikách byla situace rozdílná. Jednak se jednalo o postupné rozdělování velkých a neefektivních podniků na menší celky, které s sebou nesly ty části bývalých kolosů, které byly schopny uspět v tržním hospodářství a současně uzavírání těch částí, které toho schopné nebyly. Druhá etapa restrukturalizace pak zahrnovala zejména modernizaci produkčních kapacit perspektivních podniků tak, aby tyto podniky mohly čelit konkurenci západoevropských trhů. Tříska (podle Holman, 2000) restrukturalizaci chápe jako proces, který vyžaduje existenci trhů s výrobními faktory, konkrétně s pozemky, nemovitostmi a kapitálem. Tyto trhy, zcela zlikvidované v průběhu komunistického režimu, v počátcích transformace neexistovaly, a tak podniky, mající často nadbytek výrobních kapacit, pozemků a strojů, neměly kde tyto výrobní faktory prodat. To vedlo k nárůstu mezipodnikové platební neschopnosti. Jedinou cestou k vytvoření fungujícího trhu výrobních faktorů byla rychlá privatizace, která měla zajistit, že každý výrobní faktor bude mít svého „prvního vlastníka“, který s ním může vstoupit na trh. Jinými slovy, u části majetku⁶ bylo prvotním úkolem změnit

⁶ Další formy privatizace ukazuje tabulka č. 3.

původně státní podniky ve státní obchodní (většinou akciové) společnosti. Teprve tyto státní akciové společnosti pak mohly být, mimo jiné, prodávány.

Privatizaci považujeme za proces, který stál v pozadí velké části ekonomických dějů v první polovině devadesátých let, s tím, že hlavní fáze proběhla v prvních třech letech. To dokládá i následující tabulka zachycující strmý začátek privatizace a následné zvolnění jejího tempa, ilustrované na počtu předložených a rozhodnutých projektů na Ministerstvu pro správu národního majetku a jeho privatizaci.

Tabulka č. 2 Přehled o tempu privatizačního procesu na Ministerstvu pro správu národního majetku a jeho privatizaci

stav k	předložené projekty	počet podniků zahrnutých v projektech	rozhodnuté projekty	počet podniků v rozhodnutých projektech
31.12.1991	4 656	50	2 277	21
31.12.1992	16 666	9 172	3 489	1 779
31.12.1993	23 607	14 264	4 334	1 669
31.12.1994	26 614	21 144	4 638	3 842
31.12.1995	27 901	24 259	5 087	4 424

Zdroj: ČSÚ

Privatizace provázela restrukturalizaci v československých, resp. českých, podnicích, a do jisté míry byla i její příčinou. Jsme si vědomi, že privatizace nebyla nástrojem pro zajištění investic pro rozvoj podniků, ale měla se stát jeho příčinou, ačkoliv netvrdíme, že příčinou jedinou.

„V Československu probíhal mezi ekonomy spor o to, zda mají být podniky nejprve restrukturalizovány a teprve pak privatizovány, nebo zda mají být nejprve privatizovány a jejich restrukturalizace má být ponechána až novým soukromým vlastníkům“ (Holman, 2000, str.49). Nakonec byla v rámci přijatého scénáře reformy vybrána druhá varianta. Skutečnost však byl taková, že restrukturalizace do značné míry probíhala současně s privatizací, neboť předkládané privatizační projekty (v rámci velké privatizace) často počítaly s rozdělením podniků na více částí, resp. existovali zájemci pouze o část existujícího celku.

Šoková terapie znamenala hromadnou a co nejrychlejší privatizaci. „Svým způsobem byla hromadná privatizace více cílem politickým než čistě ekonomickým. Nekladla si za cíl ani vytvoření optimálních vlastnických struktur ani restrukturalizaci podniků. Jejím cílem bylo zlomit odpor zájmových skupin v podnikové sféře i ve státní správě, které by bývaly protahovaly privatizaci na dlouhá desetiletí, neboť dlouhá privatizace by pro ně byla zdrojem nezanedbatelných

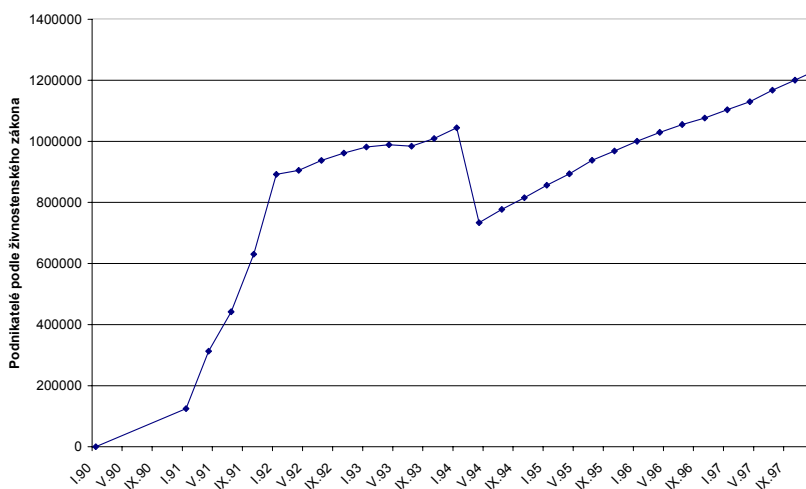
ekonomických výhod. Rychlá hromadná privatizace fakticky „odebrala“ privatizační proces z rukou podnikových managerů i státních úředníků a svěřila jej do rukou trhů s vlastnickými právy. Zahájila proces rychlé směny vlastnických práv; proces, v němž docházelo k neustálým změnám vlastníků a v němž se postupně vytvářely efektivní vlastnické struktury“ (Holman, 2000, str. 43).

Na druhou stranu byla pro mnoho ekonomů a politiků privatizace cestou k restrukturalizaci podniků. Dědictvím socialismu byly průmyslové kolosy čítající tisíce zaměstnanců, které nebyly schopny pružně reagovat na dynamické podmínky trhu. Výroba mnoha podniků byla zastaralá, stejně jako jejich výrobní kapacity a strojové parky. Struktura výroby a nabídky podniků neodpovídala struktuře poptávky nově vznikajících trhů. Privatizace si však nekladla za cíl přímé zvýšení efektivnosti fungování jednotlivých podniků, čili restrukturalizaci jako takovou, ale vytvoření optimální struktury soukromých vlastníků, kteří uplatňováním svých vlastnických práv umožní restrukturalizaci podniků a jejich existenci v konkurenčním prostředí.

Institucionálně byla privatizace řízena ministerstvem privatizace, realizaci prováděl FNM. Jako orgán zabezpečující transformaci majetku, přijal Fond národního majetku od počátku privatizačního procesu (od roku 1991) do konce roku 2004 celkem 6 780 privatizačních projektů se 16 663 privatizačními jednotkami. Privatizace byla ukončena u 16 499 privatizačních jednotek. Celkově pak byla ukončena privatizace u 6 658 privatizačních projektů, čímž bylo realizováno celkem 98,2 % převzatých privatizačních projektů.

Celý privatizační proces je zaštitěn více než desítkou zákonů a vyhlášek, které postihují privatizaci od jejího počátku až do dnešních dnů. Některé zákony však hrály v privatizačním procesu roli důležitější. Přijetím zákona 541/1990 Sb., známého jako zákon o malé privatizaci, podnítila vláda intenzivní strukturální změny. Počet registrovaných soukromníků jen v průběhu roku 1991 vzrostl z necelých 400 tis. na začátku až na více než jeden milion na konci roku. Největším tahounem této změny byl intenzivní rozmach obchodu, který na konci roku z 21 % provozovali soukromí podnikatelé (oproti 12 % na začátku roku). Aukční prodeje menších organizací vedly ke vzniku drobnějších provozoven zaměřených zejména na služby nejrůznějšího charakteru, což se podepsalo na prudkém růstu soukromých podnikatelů a podnikatelských jednotek. Odvětví potravin, pohostinství a služeb (zahrnující výrobní, kosmetické, hygienické, kulturní a pohřební služby) tvořilo více než 60 % hodnoty majetku privatizovaného v malé privatizaci. Nárůst počtu podnikatelů ilustruje graf č. 2 zobrazující nárůst soukromých podnikatelů dle živnostenského zákona od roku 1990.

Graf č. 3 Podnikatelé dle živnostenského zákona

Zdroj: ČSÚ

Po prudkém nárůstu v prvních letech zaznamenáváme v roce 1994 markantní pokles počtu živnostníků spojený s prvními většími neúspěchy soukromých podnikatelů, masivnějším ukončováním i slučováním provozů.

Hlavní díl majetku po malé privatizaci stále zůstal v rukou státu. Úkolem tedy bylo najít řešení jak co nejrychleji umožnit přechod velké části zejména průmyslových podniků do soukromých rukou. Jako prostředek prodeje další části státního majetku byla zvolena cesta kuponové privatizace, jejíž prostřednictvím byl privatizován majetek za 342 mld. Kč, z majetku v celkové hodnotě 766 mld. Kč⁷ privatizovaného Fondem národního majetku.⁸ Legislativní rámec dal velké privatizaci zákon o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby 92/1991 Sb. Zvolená strategie byla svým způsobem ojedinělá a nestandardní. Samotnou snahu o prodej do domácích rukou sice můžeme hodnotit jako chvályhodný počín, tehdejší strůjci privatizace si však bohužel neuvědomili všechna rizika plynoucí z takového počínání. Nízké manažerské schopnosti, státem vlastněné banky poskytující rizikové úvěry, krátkodobý pohled vedení, to vše zastřešeno nedokonalou legislativou o investičních fondech způsobilo českému hospodářství nemalé problémy. S časovým odstupem

⁷ Stav od začátku privatizace do konce roku 2004.

⁸ K 31.12.2004 vlastnil FNM ČR ještě majoritní nebo významné majetkové podíly v sedmi akciových společnostech strategického významu o celkové nominální hodnotě 85,555 mld.Kč, z toho o prodeji tří již bylo rozhodnuto. Ke stejnému datu evidoval FNM ČR ve svém portfoliu rovněž celkem 131 nestrategických akciových společností s úhrnnou nominální hodnotou akcií ve výši 30,155 mld.Kč.

a v porovnání s podniky prodanými strategickým partnerům se kuponová privatizace ukazuje jako řešení přinejmenším nešťastné, protože podniky privatizované přímým prodejem zahraničním partnerům vykazují vyšší produktivitu práce, lepší ekonomické výsledky, více investují do rozvoje i výzkumu a přinášejí s sebou nové technologie.

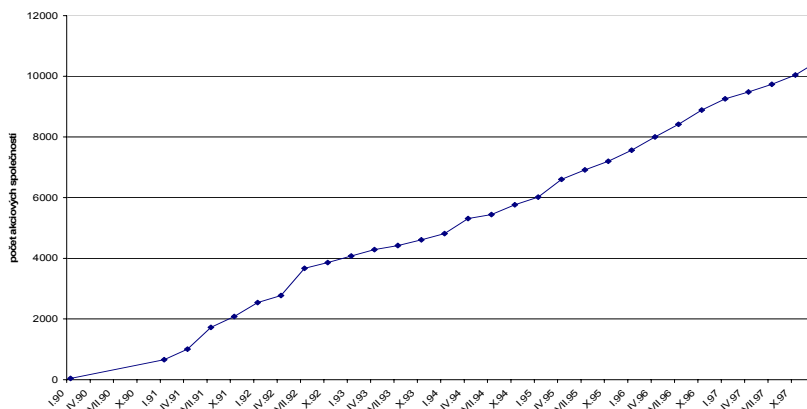
Tabulka č. 3 Přehled o privatizaci akcií akciových společností do konce roku 2004

struktura akcií a forma jejich privatizace	v tis. Kč nominální hodnoty	
	k 31.12.2003	za rok 2004
Akcie převzaté FNM	766880489	-283198
Privatizace akcií	634277095	17924880
Akcie určené k prodeji celkem	188230521	16671664
z toho: přímý prodej zahraničním či tuzemským zájemcům	133365583	16209369
Akcie určené k bezúplatnému převodu	446046574	1253216
z toho: kupóny	341873387	0

Zdroj: Fond národního majetku

Privatizace se projevila zvýšením počtu nejen existujících soukromých podnikatelů, ale v rámci velké privatizace také zvýšením počtu obchodních společností. Státní podniky byly převedeny na akciové společnosti, jejichž akcie byly následně privatizovány. Metody privatizace jsou nastíněny v tabulce č. 2. Rozvoj akciových společností v souvislosti s velkou privatizací je zachycen v následujícím grafu.

Graf č. 4 Vývoj počtu akciových společností

Zdroj: ČSÚ

2.3. Důsledky privatizace

Chceme-li zjistit, jaký dopad měla privatizace na výkon a konkurenceschopnost podniků, musíme čelit skutečnosti, že privatizace neprobíhala odděleně od ostatních ekonomických procesů transformující se ekonomiky, proto je každé hodnocení do jisté míry zkreslené. Vývoj jednotlivých sektorů hospodářství byl velmi rozdílný a ne vždy je možno jej spojit s úspěchem či neúspěchem privatizace, neboť hráz mezi tím, co je důsledkem privatizace, a tím co je výsledkem působení jiných vlivů, je velmi tenká. Pozitivní dopad rychlé privatizace můžeme pozorovat například v sektoru produkce potravin. Ten zaznamenal prvotní pokles o 24,6 %, ale od roku 1990 vykazuje stabilní růst. Příčinu rychlého nastolení růstového trendu lze spatřovat právě zejména v brzké a rychlé privatizaci odvětví, čímž došlo k jeho rychlejší modernizaci.

Bezesporu přínosným efektem privatizace byla změna majetkových poměrů a s ní spojená decentralizace průmyslových kolosů. Jak upozorňuje Benáček (2000, str.14), takto pojatá restrukturalizace však nebyla spojena s masivní investiční aktivitou. Jednalo se především o rozdělení státních korporací na více menších podniků, respektive o posuny ve výrobním programu podniků v rámci existujících uskupení. Výhodou kuponové privatizace měla být skutečnost, že nezatíží nové vlastníky privatizačním dluhem a umožní tak rychlejší investice (místo splácení půjček) a tím rychlejší restrukturalizaci. Tato deklamovaná výhoda se však ve světle zpětné analýzy jeví jako z velké části nepodložená.

Pozitivní důsledky, které mohly z privatizace plynout, byly bohužel často zvráceny ostatními nástroji transformace. Ačkoliv vláda chtěla privatizací dosáhnout odstranění neefektivních a materiálově náročných výrobních kapacit, politika šokové terapie s sebou nesla nechtěné důsledky. Rychlá liberalizace zahraničního obchodu, nepřiměřená devalvace, vysoká úroková míra a široké otevření ekonomiky vedlo k posílení výrobních kapacit, na nichž ekonomicky ani ekologicky nebyl zájem (těžba uhlí, hutnictví) a ke zhroucení výrobních kapacit s vysokým podílem kvalifikované práce. V letech 1990–1991 tak došlo k významnému poklesu strojírenské produkce, elektrotechnického a elektronického průmyslu (Bohatá a kol., 1991, str. 13 a 16).

Sledujeme-li vývoj produktivity práce v transformačních letech (viz. tabulka č.4), je dobré si uvědomit, že před započatím transformace v roce 1990 byla v porovnání s Rakouskem produktivita práce na úrovni 42 %. V následujících dvou letech došlo k dalšímu poklesu produktivity práce, přičemž největší pokles, o 9,2 procenta, nastal v roce 1991. Dle některých údajů byla produktivita práce ještě v roce 1994 přibližně o 10 procent nižší než v roce 1990, tento údaj však není možné považovat za zcela směrodatný, neboť došlo k výrazné změně struktury a kvality produkce, a v prvních letech transformace navíc

existovaly problémy s oceněním HDP. Pokles produktivity se netýkal zemědělství, kde zaměstnanost klesala rychleji než produkce. S dekoncentrací a privatizací vznikaly malé produkční jednotky, které měly být hnací silou hospodářství a představovat dynamické firmy, konkurující zkosnatělým kolosům. Realita bohužel byla poněkud jiná. Produktivita práce nově vzniklých malých podniků (do 25 zaměstnanců) byla v letech 1990–91 méně než třetinová ve srovnání s průměrem celého průmyslu. Ačkoliv v následujících letech rostla produktivita těchto podniků nadprůměrným tempem, ještě v roce 1994 byla na úrovni cca 40 % produktivity celého průmyslu. V roce 1994 tvořily tyto podniky 12 % produkce průmyslu a zaměstnávaly 20 % pracovníků. Podíváme-li se na vývoj produktivity práce v jednotlivých odvětvích národního hospodářství, můžeme pozorovat, že průmysl dosahoval v roce 1989 nadprůměrné produktivity, ve srovnání se zemědělstvím a službami, které dosahovaly podprůměrných hodnot. Liberalizace cen v roce 1991 přinesla změnu cenových relací, což vedlo k relativnímu růstu úrovně průmyslu. Pokud však cenové změny eliminujeme, dospějeme k závěru, že produktivita ve službách a průmyslu se snížila a přiblížila zemědělství, i když stále existoval rozdíl ve prospěch průmyslu.

Zaměříme se nyní na první roky transformace. První polovina 90. let je charakteristická relativně vysokým přesunem pracovníků do sektoru služeb. V letech 1989–1993 vzrostl počet zaměstnanců ve službách o 127 tisíc, a služby v roce 1993 zaměstnávaly 48,6 % pracovní síly (v porovnání s 41,3 % v roce 1989). Tento přesun znamenal zvýšení počtu pracovníků v odvětví s relativně nižší produktivitou práce, na druhou stranu však také do sektoru, kde byl pokles produktivity práce v prvních letech transformace pouze mírný. Pokles produktivity v průmyslu byl nejprudší v roce 1991, v němž dochází k rapidnímu snížení objemu výroby, kterému neodpovídá tempo snižování počtu pracovníků. V roce 1992 se pak pokles produktivity v průmyslu zpomalil a od roku 1994 vykazuje produktivita v průmyslu rostoucí trend. Nejvyšší přírůstek produktivity byl zaznamenán v roce 1994 v odvětvích prvovýroby, resp. výroby základních produktů, zejména v chemickém průmyslu, v průmyslu zpracovávajícím ropu a v koksování, což bylo nepříjemným, ale logickým důsledkem dopadu kursového transformačního polštáře a využití vzniklé komparativní výhody. Rostoucí podíl výroby základních produktů na zpracovatelském průmyslu je jednou z velmi výrazných strukturálních změn prvních čtyř let transformace.⁹

⁹ Více viz. Hájek, 1995, str. 64.

Tabulka č. 4 Vývoj produktivity práce ve vybraných odvětvích národního hospodářství (tempa růstu %, stálé ceny)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995
NH celkem	-0,2	-9,2	-3,9	0,7	1,8	4,3
průmysl	0,9	-19,1	-1,2	0	5,1	9,4
stavebnictví	-2,7	-22,8	18,8	-16,7	9,6	8,9
zemědělství	0,8	7,7	7,2	28	-7,1	6,3

Zdroj: Hájek, M.: Makroekonomická analýza české ekonomiky 1990-94 a 1996

V další tabulce (č. 5) vidíme vývoj HPH na zaměstnance od v jednotlivých sektorech roku 1996. Kumulativně největší přírůstek je na straně primárního sektoru, naopak sektor terciární vykazuje tempa růstu poměrně malá, s nárazovými výkyvy spíše pozitivním směrem.

Tabulka č. 5 Vývoj HPH na pracovníka v sektorech národního hospodářství (tempa růstu %, stálé ceny,)

	primární	sekundární	terciární
1996	-3 %	10 %	1 %
1997	4 %	-6 %	1 %
1998	15 %	-7 %	8 %
1999	14 %	12 %	1 %
2000	10 %	9 %	1 %
2001	4 %	-7 %	8 %
2002	13 %	7 %	-4 %
2003	-1 %	9 %	1 %
2004	17 %	5 %	4 %

poznámka: primární: OKEČ A-C, sekundární: D-F, terciární: G-P

Zdroj: ČSÚ, vlastní výpočty

Specifickým vývojem v prvních letech transformace procházelo zemědělství, které bylo jediným odvětvím, ve kterém se zaměstnanost snižovala rychleji než produkce, čímž se stalo jediným sektorem národního hospodářství, kde produktivita rostla. Teprve rok 1994 byl rokem, v němž produktivita práce začala růst ve všech odvětvích ekonomiky. Sektor služeb procházel rapidním rozmachem zejména v letech těsně po revoluci, jak již bylo uvedeno v předchozí kapitole.

Průmysl, do té doby stěžejní sektor ekonomiky, byl předurčen k výrazným strukturálním změnám a privatizace měla být impulsem, který tyto změny vyvolá. Průmysl byl v letech následujících po roce 1989 poznamenán výrazným poklesem produkce. V letech 1991-93 se objem produkce snížil až o 34 %, při současném poklesu zaměstnanosti o 15,7 %. Tento klesající trend se podařilo zvrátit v roce 1994, kdy došlo k nárůstu produkce, ovšem při pokračujícím poklesu zaměstnanosti. Pokud budeme zkoumat strukturální změny, které v průmyslu probíhaly, zjistíme, že v prvních letech transformace hrály

největší úlohu velké podniky, které tvořily 90 % produkce průmyslu. V těchto podnicích propadla průmyslová výroba mezi lety 1990–93 téměř o 40 %. Tak hluboký pokles výroby byl z velké části způsoben propadem průmyslu vyrábějícího investiční statky, který byl ovlivněn několika souběžnými vlivy.¹⁰ Již v roce 1991 došlo k více než 30 % poklesu výroby investičních statků. Tím se však útlum nezastavil a pokračoval téměř nepřetržitě až do roku 1994. Odvětví tradičního spotřebního průmyslu byla postižena rozpadem trhu RVHP a současně zaznamenala pokles domácí poptávky, a to zejména v roce 1991, v němž došlo k poklesu o 30 %; od té doby do roku 1994 odvětví spíše stagnuje. Zdá se, že v roce 1994 došlo k oživení průmyslové výroby, komparativní výhody transformačních „polštářů“ se však pomalu vyčerpávaly a struktura průmyslu byla v některých oblastech, právě díky nim, ukotvena v zaostalém zaměření s důrazem na prvovýrobu a jednoduchou výrobu nenáročnou na vědecké poznatky, ovšem výrazně poškozující životní prostředí.

Podíváme-li se na sektorovou skladbu ekonomiky, pozorujeme postupné přibližování se struktuře typické pro vyspělé ekonomiky. Zatím co však sektorová struktura vykazovala znaky západních ekonomik s vysokým podílem služeb a klesajícím podílem průmyslu a zemědělství, skladba v rámci sektorů, zejména zpracovatelského průmyslu, tuto konvergenční tendenci nevykazovala. Česká produkce tak byla schopna uspět na zahraničních trzích v oblasti standardní, jednoduché výroby, v sekci sofistikovanější produkce však jen zřídka (viz. Rojíček, 2006).

Rok 1995 můžeme chápat jako rok, v němž se naplno začínají projevovat efekty velké privatizace. Investiční aktivita v roce 1995 byla do značné míry zvyšována velmi rychle se rozvíjejícím soukromým sektorem, jehož rozvoj byl podnícen mimo jiné právě velkou privatizací. Docházelo také k přílivu přímých zahraničních investic a k růstu poptávky po investicích přispělo nemalou měrou také zahájení projektů obnovy infrastruktury a podpory bytové výstavby.

V roce 1993 začínají narůstat investice do strojů a zařízení a tento trend je zachován i v následujících letech. Investice do finančního sektoru, které prudce rostly v roce 1994, již v roce 1995 vykazují stagnaci. Současně v roce 1995 docházelo k poměrovému poklesu investic vlády. Investice do sektoru hi-tech technologií stále vykazovaly malý podíl. Výrazný je v prvních devíti měsících roku 1995 (oproti stejnému období roku 1994) pokles investic do zpracovatelského průmyslu. Rok 1995 znamenal potvrzení zvrácení negativního trendu poklesu průmyslové produkce a růst započatý v roce 1994 pokračoval a dosáhl výše 9,2 %. Zvýšení tempa růstu bylo z velké části podníceno malými organizacemi do 99 pracovníků. Tyto organizace také vykázaly

¹⁰ Propad produkce investičních statků ovlivnil rozpad RVHP, dále také rozpad Československa a současná recese ve vyspělých zemích.

přírůstek počtu pracovníků. Současně však tyto organizace prošly značnými změnami co se týče jejich počtu, došlo k jejich slučování a zániku, a v polovině roku 1995 jich bylo o 25 % méně než předešlého roku. Pokračující privatizace také přispěla k růstu dynamiky průmyslové produkce. V roce 1995 činil podíl nestátního sektoru na průmyslové produkci 58,6 %, což je o 7,6 % více než ve stejném období předchozího roku (více viz. Hájek, 1995). Někde struktura produkce v roce 1995 navazuje na trendy započaté v předchozích letech, jinde naopak dochází ke změně situace. Stále pokračovalo posilování odvětví výroby základních produktů. Tento růst a podíl na exportu pokračoval navzdory pomalu se ztrácejícím komparativním výhodám. Rafinérské zpracování ropy, chemický průmysl a koksování po prudkém nárůstu produkce i exportu na začátku roku 1994 postupně ztrácelo na dynamice a chemický průmysl dokonce zaznamenal pokles.

Velmi markantní proměnou, která se podepsala na růstu zpracovatelského průmyslu, je změna trendu ve výrobě investičních statků. Ta v roce 1995 po čtyřech letech poklesu zaznamenala poměrně intenzivní růst. Tento vývoj je možné interpretovat jako zahájení restrukturalizace novými vlastníky privatizovaných podniků a v tomto pojetí by znamenal úspěšnost cíle privatizace sloužit jako prostředek k urychlení strukturálních změn. Struktura průmyslové výroby se v prvních pěti letech transformace měnila ve prospěch méně vyspělých produktů, které však byly schopny uspět v mezinárodní konkurenci, a tento vývoj byl z velké části posilován i strukturou investic. Vliv na potencionální budoucí konkurenceschopnost měl také, ve srovnání s vyspělými státy, nízký import hi-tech technologií (více viz. Kadeřábková, 2004).

Privatizace neznamenal jen změnu vlastnických práv, ale vedla také ke změnám struktury odvětví, ovlivnila výrazně velikostní charakteristiky podniků, změnila sektorovou i odvětvovou strukturu výroby a zaměstnanosti a markantně se podepsala na rozvoji zahraničního obchodu. Často ovšem k těmto změnám nedošlo okamžitě, ale až v rámci delšího časového období. Zatímco velikost podniků doznala značných změn a koncentrační charakter hospodářství byl až na výjimky překonán, nezbytné změny strukturální povahy nebyly v první fázi transformace úplně dokončeny. V České republice byl ještě v roce 2000 podíl průmyslu příliš vysoký a těžba uhlí, hutnictví a těžké strojírenství stále potřebovaly podstatně "zeštíhlit".

Postupně se začaly projevovat také špatná struktura kapitálu (který byl nadměrně alokovan zejména v těžkém průmyslu) a nedobytné zahraniční půjčky, což se projevovalo v potížích celé řady podniků se splácením dluhů bankám, takže v bilancích bank začal narůstat podíl špatných úvěrů (Holman, 2000, str. 63). Privatizace podniků v kombinaci se státem vlastněnými bankami vedla k růstu rizikových

úvěrů (více viz. Hayri, str. 34). Rostoucí zadluženost podniků vedla k názoru, že by celá podniková sféra měla projít ozdravnou kúrou bankrotů, a začaly se objevovat názory, že bankrot je nejúčinnějším nástrojem restrukturalizace. Tyto názory však byly do značné míry scestné a nevedly by k vyřešení existujících problémů. Přesto série kolapsů velkých podniků jako Zetor Brno, Tatra Kopřivnice či ČKD Praha vedla k tomu, že vláda přijala specifické programy k oddlužení velkých podniků. Základem takových programů byla většinou poskytnutá finanční pomoc ze strany státu podmíněná restrukturalizací výroby spojenou většinou s rozdělením podniků na více finančně nezávislých jednotek. Tuto situaci lze velmi snadno chápat jako selhání privatizačního procesu, kdy noví majitelé nebyli schopni zajistit fungování těchto podniků a způsobili státu dodatečné náklady v podobě výdajů strukturální politiky na sanace a restrukturalizaci podniků. Další hrubou chybou české privatizace bylo také ponechat obory podléhající výnosům z rozsahu, jako hutnictví, obuv a nákladní automobily, v rukou osamocených a nezkušených českých vlastníků. Podobně ponechání plzeňské Škodovky bez strategického partnera, když jejími konkurenty na světových trzích jsou nadnárodní společnosti, bylo téměř likvidačním rozhodnutím. Následné výdaje na záchranu a restrukturalizaci takových přeživších podniků v současnosti tvoří velmi vysoké procento výdajů vlády v rámci strukturální politiky.¹¹ Tyto výdaje tak zvyšují nákladovost celé privatizace a vrhají na její průběh stín ne zcela úspěšného procesu.

¹¹ Od roku 1999 do roku 2003 bylo na záchranu a restrukturalizaci podniků vydáno ze státního rozpočtu celkem více než 218 mld. Kč.

3. PODPORA MALÉHO A STŘEDNÍHO PODNIKÁNÍ

Již v počátcích reformy si vláda uvědomila, že hlavní roli při budování tržního hospodářství by měla hrát v té době v podstatě neexistující střední třída, a proto se v rámci renesance soukromého podnikání zaměřila na obnovení střední třídy. To mělo mít, mimo jiné, charakter podpory malých a středních podniků. Tímto směrem se pak vyvíjí první privatizační etapa – malá privatizace. Preference privatizace státních podniků metodou přímého aukčního prodeje měla být hlavním motorem podpory vzniku a rozvoje střední třídy.

Pro rozvoj střední třídy v České republice byly v roce 1990 vypracovány a vládou České republiky přijaty dva stěžejní programy:

1. Zásady státní politiky podpory vzniku a rozvoje středního stavu
2. Program podpory rozvoje průmyslové výroby v české republice¹²

Zkušenosti z prvních let transformace ukázaly, že pouze tržní prostředí a nové vlastnické vztahy nejsou schopny řešit rozsáhlé strukturální problémy. Ekonomická realita neustále tlačila vládu do situací, kdy bylo nezbytné zasáhnout a řešit problémy zejména velkých podniků a zaostalých průmyslových odvětví.

Jedním z nástrojů strukturální politiky vlády jsou státní podpůrné programy. Ty jsou vyhlašovány na základě zákonů a vládních rozhodnutí. Tyto programy mohou mít jak obecný, tak specifický charakter. Jejich podstatnou část tvoří programy na podporu malého a středního podnikání (dále také PMSP).

Podpora malého a středního podnikání v ČR je strukturální politikou zaměřující se na zvyšování konkurenční dynamiky malých a středních podniků, které jsou Evropskou unií považovány za páteř ekonomiky a hlavní motor inovací, zaměstnanosti a sociální soudržnosti. Ačkoliv existence těchto podniků je pro ekonomiku stěžejní, tento segment je limitován právě velikostí podniků. Problémy s financováním rozvojových záměrů, omezená možnost získání úvěrů od komerčních bank a obtížnější přístup k informacím činí tento segment cílem strukturální politiky.

¹² První program se zaměřoval na poradenské a informační služby, na zprostředkovatelské služby při zakládání podniku, na vzdělávání nových podnikatelů, pomoc při provozu a rozvoji podniku, finanční pomoc (včetně daňových úlev) a na státní záruky na poskytované úvěry. Druhý program byl zaměřen na řešení klíčových otázek tehdejší struktury průmyslu, podporu zakládání a rozvoje malých a středních podniků s průmyslovou výrobou. Cílem tohoto programu bylo vytvořit příznivé podmínky pro zavádění perspektivních výrob a progresivních technologií. Součástí programu byla také státní podpora pro podnikatele, vázaná splnění předem určených podmínek“ (více Bohatá str. 57 a 58).

Jak udává samotné Ministerstvo průmyslu a obchodu: „Fungující a výkonné MSP jsou jednou z nezbytných podmínek plnohodnotné integrace české ekonomiky do evropského ekonomického prostoru a současně jsou významné pro překonávání sociálního napětí, které budou se stále větší intenzitou přinášet globalizační tendence spojené s rychlým přesunem některých hromadných výrob do zemí s nižšími náklady na pracovní sílu a jejich zapojením do celosvětové hospodářské soutěže. Jednotný evropský trh, do něhož se česká ekonomika v plném rozsahu zapojuje, zvyšuje pro MSP i na místním trhu nároky na jejich konkurenceschopnost.“¹³

Základem koncepčně uceleného přístupu české vlády k podpoře malého a středního podnikání je zákon č. 299/1992 Sb.,¹⁴ který představil základnu podpory malého a středního podnikání.¹⁵ Účelem zákona je usnadňovat zakládání a upevňovat postavení malých a středních podniků, s výjimkou podniků podnikajících v zemědělství a lesnictví. Podpora byla směřována do deseti oblastí (§6 až §15 zákona) jako např. poskytování kapitálů, školení, poradenské služby, a poskytování informací. K zajištění těchto záměrů bylo třeba vytvořit nezbytné institucionální pozadí v podobě agentur, informačních středisek a specializovaných bank, které by potřebné služby zajišťovaly. Zákon o podpoře počítal s tím, že na zajišťování podpory se budou podílet různé ústřední orgány státní správy, které založí instituce k podpoře podnikání, jejichž založení schválí vláda. Na zajišťování podpory se z ústředních orgánů podílely především Ministerstvo průmyslu a obchodu (resp. jeho předchůdci) a Ministerstvo financí. V roce 1992 se spolupodílelo i Ministerstvo zdravotnictví a od roku 1997 také Ministerstvo pro místní rozvoj. Z povahy financování tak plyne, že státní rozpočet slouží jako hlavní zdroj podpory MSP, jenž např. v roce 2004 poskytl více než 80 % z více než 4,8 mld. plynoucích na podporu malého a středního podnikání.

Jako hlavní instituce rozhodující o poskytnutí podpory je v programech podpory uváděna Českomoravská záruční a rozvojová banka (která vznikla z České záruční a rozvojové banky v roce 1992). Zdroje, které měly sloužit k financování PMSP, byly zdroje ze státního rozpočtu, dále prostředky FNM (v roce 1993), výnosy z terminovaných vkladů, prostředky ze změn smluv a navracené podpory a splátky úvěrů. ČMZRB je zprostředkovatelem a realizátorem podpory plynoucí

¹³ Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2004, vydaná MPO.

¹⁴ Jedná se o zákon o státní podpoře malého a středního podnikání, a od 1. ledna 2003 je podpora zabezpečena zákonem č. 47/2002 Sb., o podpoře malého a středního podnikání a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ Tj. podnikům do 500 zaměstnanců, od roku 2004 do 250 zaměstnanců.

(zejména) ze státního rozpočtu a poskytuje velkou většinu podpor malým a středním podnikům.¹⁶

Od 1. ledna 2003 je podpora malého a středního podnikání legislativně zajištěna zákonem č. 47/2002 Sb. o podpoře malého a středního podnikání¹⁷. Od roku 2003 došlo také ke sjednocení činnosti ústředních orgánů státní správy pro věci PMSP, kdy celá agenda včetně regionální podpory (do té doby v kompetenci MPMR) přešla pod MPO. V rámci PMSP existují podpůrné programy zaměřené na různé cíle. Konkrétní programy na jednotlivé roky schvaluje vláda. Podpory mohou mít návratnou formu, tzn. že nejde o přímé dotace, ale o úvěry se zvýhodněnou úrokovou sazbou, anebo se jedná o přímé dotace podmíněné splněním konkrétních požadavků podmiňujících poskytnutí této podpory. Koncepční materiály MPO a MPMR zaměřené na rozvoj MSP¹⁸ si z dlouhodobého hlediska kladly za cíl umožnit fungování malých a středních podniků tak, aby tento sektor hospodářství zvyšoval výkonnost národního hospodářství, přispíval ke zlepšování technologické úrovně a konkurenceschopnosti a vedl ke snižování nezaměstnanosti a rozvoji společnosti. Tento obecný cíl byl konkretizován a ve střednědobém horizontu bylo za prioritou považováno zvýšení podílu malých a středních podniků na obnově růstu ekonomiky, usnadnění vstupu občanů do odvětví, racionalizace mechanismů PMSP apod.¹⁹

Stanovit měřítko naplňování těchto cílů je poněkud obtížné. MPO uvádí, že „měřítkem naplňování je především vývoj podílů malých a středních podniků na výstupech ekonomiky, podílu na zaměstnanosti“ a mezinárodní porovnání jejich výsledků. Vzhledem k tomu, že v rámci přijaté strategie nebyla uvedena žádná čísla, jedná se o kritéria velmi nejednoznačná, „měkká“ a obtížně hodnotitelná, neboť dosažené výsledky není možno konfrontovat s výsledky předpokládanými. Dalším z měřítek naplňování cíle podpory malého a středního podnikání je dle stanoviska MPO především vývoj podílu malých a středních podniků na výstupech ekonomiky, podílu na zaměstnanosti a porovnání jejich výsledku s hodnotami dosahovanými ekonomicky dlouhodobě nejúspěšnějšími státy světa, a to jak za ekonomiku země, tak za jednotlivé regiony. Tato komparace však není

¹⁶ Minoritní část byla nebo je poskytována příspěvkovými organizacemi jako Agentura na podporu obchodu, Agentura pro rozvoj podnikání nebo Agentura CzechInvest, CzechIndustry a další, ke zdrojům kromě státního rozpočtu pak patřily fond Phare EU, případně výnosy z operací na finančních trzích.

¹⁷ Tento zákon byl v roce 2004 novelizován a byly sjednoceny definice malých a středních podniků dle pravidel EU.

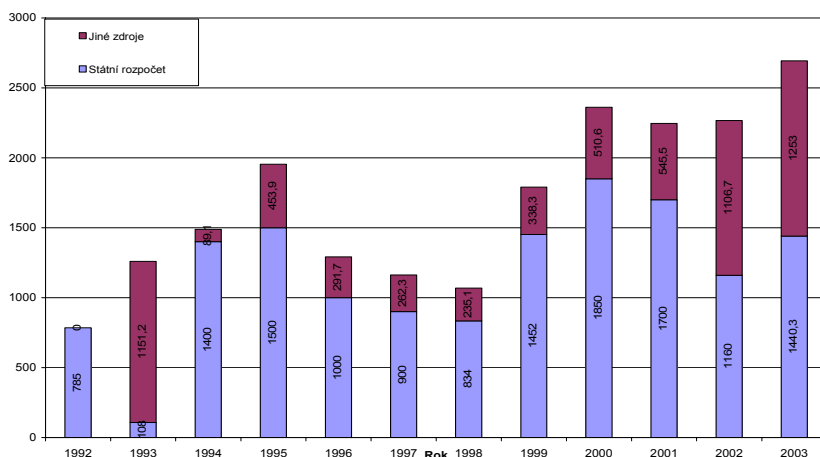
¹⁸ Jedná se o materiály „Návrh politiky malého a středního podnikání v letech 1999-2002“, který se zabýval zejména krátkodobými opatřeními, a „Politika podpory malého a středního podnikání do roku 2004“ pracující s delším časovým horizontem.

¹⁹ Viz „Prostředky státního rozpočtu na podporu malého a středního podnikání“ in věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 2004, částka 3.

předmětem této stati. Od roku 1998 MPO sleduje základní ekonomické ukazatele²⁰ efektivnosti podniků, které v globálním měřítku vykazují rostoucí tendenci, chybí ovšem jakákoliv komparace s reprezentativním vzorkem podniků bez podpory. Vypovídací schopnost takové statistiky ve věci účelnosti vynaložených prostředků je pak téměř nulová.

Již jsme nastínili principy financování podpory malých a středních podniků. Nyní se na ně podíváme podrobněji. Financování MSP můžeme rozčlenit do dvou kategorií: financování ze státního rozpočtu a financování z jiných zdrojů. Více než dvě třetiny zdrojů tvoří právě státní rozpočet, přičemž realizaci podpor provádějí již zmíněné instituce a největší objem prostředků prochází Českomoravskou záruční a rozvojovou bankou. Následující graf ilustruje, jak se vyvíjely výdaje a zdroje podpory MSP ze strany ČMZRB.

Graf č. 5 Výdaje a zdroje podpory ČMZRB

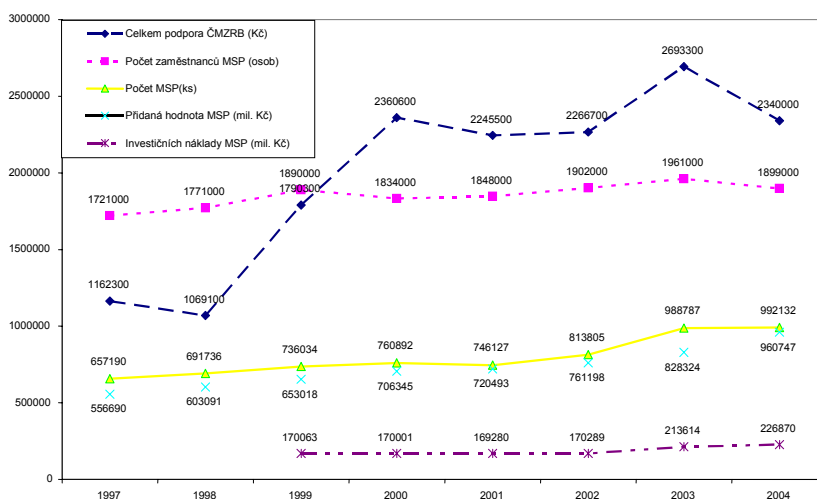
Zdroj: pro roky 94-97 kontrolní závěr č.98/32 věstníku NKÚ - částka 3/99, od roku 98 kontrolní závěr 03/24 věstníku NKÚ - částka 3/2004

Jak je z patrného grafu, PSMP poskytované ČMZRB do roku 1998 se vyvíjela značně nerovnoměrně a do roku 1995 vykazovala poměrně strmý nárůst následovaný prudkým poklesem. Rok 1999 znamená opětovné zvýšení výdajů na PMSP a tento trend již v podstatě nebyl opuštěn. Graf nezachycuje období let 2004 a 2005, v nichž došlo k dalšímu zvýšení zdrojů, byť spíše ze strany jiných institucí, a celková výše PMSP v roce 2004 byla více než 4,8 mld. Kč.

²⁰ Hodnocení efektivnosti programů podpory malého a středního podnikání na základě realizace projektů podpořených Českomoravskou záruční a rozvojovou bankou, Příloha č. 4 „Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2004“.

V letech 1992-1997 přijala ČMZRB 11550 žádostí o podporu, z čehož 8813 bylo vyřízeno kladně. V letech 2001-2005 přijala 20759 žádostí a kladně vyřídila 15818. Celková suma podpory MSP mezi lety 1992 a 2005 dosáhla částky 29,767 mld. Kč. Vidíme tedy, že množství žádostí o podpory v průběhu času narůstá, což se děje při setrvalém stavu procentní úspěšnosti. Dopad této podpory je značně rozporuplný, což uvidíme, konfrontujeme-li skutečný vývoj MSP v ekonomice se zamýšlenými cíli. Zatímco podíl MSP na makroekonomických ukazatelích hospodářství ČR v uvedených letech kolísá a prakticky nevzrostl, roční zdroje podpory od roku 1998 neustále rostou. Na druhou stranu reálná hodnota sledovaných ukazatelů MSP vykazovaná MPO měla rostoucí tendenci. Nárůst poskytované podpory je z hlediska dopadu na sektor MSP mírně kontroverzní, ale převládají pozitivní dopady. Mezi lety 2002-2004 dochází ke zvýšení přidané hodnoty o 26 % a růstu investičních výdajů malých a středních podniků, které ve stejném období narostly o 33 %. Samozřejmě že v pozadí tohoto vývoje do jisté míry stojí také nárůst podpory z jiných zdrojů a vlivy, které nemají se podporou MSP žádnou souvislost, přesto se jedná o poměrně pozoruhodný vývoj a dá se usuzovat, že PMSP začíná nést své ovoce.

Graf č. 6 Vývoj vybraných ukazatelů podpory MSP

Zdroj: Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2004, MPO, Kontrolní zpráva NKÚ

Zaměříme-li se na stav v posledním roce, tj. 2004, vidíme, že dochází k poklesu počtu zaměstnanců navzdory poskytované podpoře. Argumentace MPO, že podpora slouží také k zachování pracovních míst dle našeho názoru míjí samotný cíl politiky podpory malého a středního podnikání, který si samotné ministerstvo stanovilo jako růst počtu podniků a podílu na zaměstnanosti. Jistě není sporu, že MSP

tvoří páteř a hnací motor ekonomiky, přesto selektivní opatření na jejich podporu poskytované byrokratickým aparátem vytvářejí prostor pro korupci, mohou působit demotivačně pro odmítnuté žadatele a zatěžují podniky další administrativou. Z tohoto pohledu je pak dopad PMSP na ekonomický růst, tak jak je poskytován v ČR poměrně nejednoznačný a vyžaduje hlubší analýzu na základě podrobnějších údajů.

4. ZÁVĚR

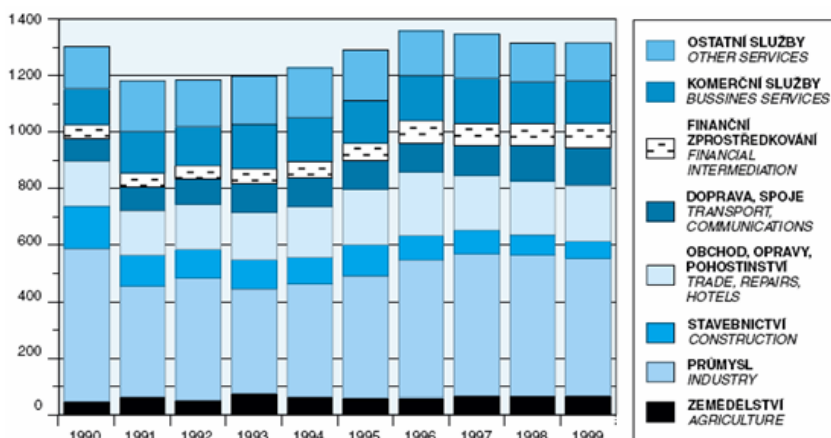
Porevoluční vývoj v Československu a následně v České republice znamenal pro nově se rodící ekonomiku mnoho výzev i hrozeb. Bylo do značné míry otázkou tehdejších vlád, jak budou příležitosti využity a potenciální hrozby zažehnány. Vzhledem k velmi neefektivnímu fungování hospodářství a zdeformované struktuře ekonomiky vyvstala nutnost danou situaci řešit a navést ekonomiku na cestu stabilního a dlouhodobě udržitelného hospodářského růstu.

Jedním z hlavních procesů provázejících první roky transformace byla privatizace státního majetku, která měla přispět k vytvoření standardního tržního prostředí a v rukou soukromých vlastníků vést také k restrukturalizaci národního hospodářství. Masová privatizace je průvodním jevem ekonomické transformace let 1991 až 1994. Povedl se tak jeden z hlavních záměrů vlády: provést privatizaci rychle, bez zbytečných průtahů a zajistit tak fungování tržního mechanismu v co nejširším okruhu v co nejkratší době. S dalšími „nadějemi“, které byly vkládány do privatizace již není situace tak jasná. Jedním z cílů také bylo privatizací podnítit a generovat restrukturalizační proces, který měl vyústit v ekonomiku západoevropského typu. Hodnocení dosažení tohoto cíle je poznamenáno několika obtížemi. První překážkou je skutečnost, že privatizace neprobíhala odděleně od ostatních ekonomických procesů, ale byla jimi ovlivňována, a to nejrozumnějšími směry. Mnohdy je tak obtížné rozlišit, co je a co už není důsledkem privatizace. Další problém je potom spojen s množstvím a kvalitou dostupných dat, zejména z prvních let privatizace. Některé směrodatné ukazatele totiž nejsou vůbec dostupné, jindy se vyskytují data rozporuplná. Měnicí se metodologie záznamu dat hlavními statistickými institucemi a nedostupnost starších dokumentů ústředních orgánů státní správy pak celou situaci dále komplikují. Navzdory této skutečnosti je možné vystopovat zjevné tendence probíhající v národním hospodářství a nalézt jejich příčiny. V našem textu jsme sledovali privatizaci jako potenciální zdroj strukturálních změn a podporu malých a středních podniků coby politiku zaměřenou na páteř hospodářství.

Jak jsme již naznačili, hodnocení dopadu privatizačního procesu je komplikovaným problémem, vysledovat význačné tendence je však možné. Zaměříme se nyní na vývoj základní charakteristiky hospodářství popsané podílem jednotlivých sektorů v ekonomice. Základní strukturální změny se odehrály v prvních letech transformace, během nichž došlo k masivnímu přesunu pracovních sil a výroby ze zemědělství a průmyslu ve prospěch sektoru služeb. V pozadí změn váhy jednotlivých odvětví na HDP a zaměstnanosti stálo souběžně několik vlivů, ke kterým patří razantní změna poptávky domácích subjektů, vystavení zaostalé domácí výroby zahraniční konkurenci, liberalizace cen spojená s jejich relativními změnami a z velké míry

také privatizační proces. Hlavní změny v odvětvové struktuře a zaměstnanosti v jednotlivých sektorech ilustruje následující graf a tabulka.

Graf č. 7 Odvětvová struktura HDP 1990-1999, mil. Kč (Kč), st. c. 1995

Zdroj: ČSÚ

Tabulka č. 6 Podíl zaměstnanců v jednotlivých sektorech (v % z celkového počtu)

	primární sektor	sekundární sektor	terciární sektor
1990	15,3	41,9	42,8
1995	7,8	38,1	54,1
1996	8,0	37,4	54,6
1997	7,0	39,1	53,8
1998	6,9	39,4	53,7
1999	6,2	38,2	55,7
2000	6,0	37,2	56,8
2001	5,5	37,6	56,9
2002	4,9	37,4	57,7
2003	5,2	37,0	57,8
2004	5,1	36,6	58,3

Zdroj: ČSÚ

Z uvedených dat je zřejmé, že po hlavních změnách v prvních letech, kdy došlo k jistému uklidnění situace probíhají další změny už jen pozvolna a od roku 95 dochází jen k velmi pomalému posilování relativní zaměstnanosti ve službách na úkor primárního a sekundárního sektoru. Vliv těchto strukturálních změn na ekonomický růst je neoddiskutovatelný. Oslabení relativního podílu průmyslu a uzavírání neefektivních výrobních podniků bylo nezbytnou podmínkou

fungování ekonomiky jako takové. Ačkoliv tempo hospodářského růstu v postprivatizačních letech konce 20. století nebylo závratné a v některých letech došlo i k poklesu HDP, je více než pravděpodobné, že bez proměn vyvolaných privatizací by česká ekonomika trpěla daleko závažnějšími problémy. Také změna vlastnictví přinesla (i když ne vždy) nesporné výhody. Jak upozorňuje Havrylyshyn (1999, str. 5), produktivita privatizovaných firem v zemích střední a východní Evropy rostla o 4-5 procent rychleji než ve státních firmách. Privatizované firmy snížily počty zaměstnanců o 20 % více než srovnatelné státní firmy, a také přestaly s čerpáním státní podpory. V mnoha studiích byla potvrzena úzká souvislost mezi soukromým vlastnictvím a nejrůznějšími ukazateli výkonnosti podniků. Havrylyshyn na druhou stranu upozorňuje, že zatím co je zřejmé, že privatizace je nezbytná, neznamená to, že každá privatizace přináší stejné zvýšení efektivity.

Dalším podstatným projevem privatizačního procesu byl nárůst soukromých podnikatelů a změna velikosti struktur výrobních podniků. Zatímco v roce 1990 bylo více než 90 % produkce tvořeno velkými podniky, v roce 2002 tvořily více než 1/3 HDP a více než polovinu hrubé přidané hodnoty malé a střední podniky. Privatizace tedy zcela změnila vlastnickou, velikostní i výrobní strukturu české ekonomiky a na tomto poli se česká republika se postupně přiblížila vyspělým západním ekonomikám. Ačkoliv odpověď na otázku, zda byla s privatizací dosažena i vyšší efektivita nelze jednoznačně odpovědět, dá se říci, že v globálním, celo-ekonomickém, měřítku efektivita, která by měla jít ruku v ruce s restrukturalizací, dosažena ve středním období byla, ovšem s mnoha výhradami. Téměř ihned po ukončení velké privatizace se česká ekonomika vydala na cestu poklesu HDP. Dá se usuzovat, že na pozadí tohoto procesu stál i nedokonalý legislativní rámec spojený s privatizací, zvláště pak zákon o investičních společnostech a investičních fondech spolu s téměř nefungujícím trhem výrobních faktorů (zejména kapitálu) a manažerskou naivitou (v lepším případě) některých vlastníků soukromých firem. Nízké vedoucí schopnosti domácích manažerů kritizuje také Havrylyshyn (1999, str.13). V zemích střední a východní Evropy mají privatizované firmy ovládané domácími vlastníky nejnižší efektivitu mezi privátními firmami, ale ta je stále lepší než u firem státních. Ilustrátorem sporného dopadu úspěšnosti restrukturalizace může být vývoj produktivity práce (tabulka č. 4), kdy znakem úspěšnosti by byl vytrvalý růst. Již při prvním pohledu je patrné, že produktivita práce v jednotlivých sektorech ekonomiky mezi jednotlivými lety značně kolísá; v tomto směru tedy nelze hovořit o výrazně pozitivním výsledku. Podobně nejednoznačného výsledku bychom se dobrali, pokud bychom sledovali vývoj hrubé přidané hodnoty.

Z výše uvedeného lze tedy vyvodit, že privatizace samotná stála v pozadí změn velikosti podniků, struktury zaměstnanosti i produkce.

Přesto však byl její dopad na alokační efektivnost ekonomiky snížen souběžným působením jiných faktorů, k nimž patří například působení transformačních polštářů, špatného legislativního rámce a malé zkušenosti s řízením podniků ze strany četných nových majitelů. Projevem této neúspěšnosti jsou také miliardové částky stále plynoucí ze státního rozpočtu na záchranu a restrukturalizaci podniků. Zvláště výrazně je pak tento neúspěch patrný u kuponové privatizace při srovnání s efektivitou a produktivitou podniků prodaných strategickým partnerům, a to nejen v ČR, ale i v jiných státech střední a východní Evropy. Tuto nelichotivou situaci podniků s českými vlastníky v postprivatizačním období dokládá i Benáček (2000), když uvádí: „V roce 1997 byla zhruba čtvrtina výroby produkována v podnicích pod vlivem zahraničního kapitálu. Z valné většiny šlo o podniky s výrazně nadprůměrnými zisky, vysokými investicemi a výrazně rostoucími exporty. Ve zbývajících třech čtvrtinách výroby v podnicích s českými vlastníky se dosahovalo méně než třetiny zisků. Značná část podniků se dekapitalizovala (tj. ztrácela čisté jmění) a jejich produktivita a exportní výkonnost stagnovaly. V mnoha případech se snižovala výroba. Z bankovních kruhů dokonce pronikají informace, že nejméně dvěma třetinám podniků pod českými vlastníky (ať už velkým nebo malým) je hazardem dát jakýkoli úvěr.“

Jedním z důsledků privatizace byla také změna velikostní struktury podniků. Zatímco v počátcích transformace převládaly podniky velké, postupem času byly nahrazeny podniky malými a středními. Ty dnes tvoří více než 99 % všech podniků. Zároveň se vznikem, resp. rozmachem MSP byla vláda postavena před úkol zda a jak přispět k rozvoji těchto podniků, které v porovnání s velkými konkurenty ze své podstaty čelily objektivním překážkám. K těmto překážkám patří menší ekonomická síla, horší dostupnost kapitálu, nižší dostupnost informací a poradenství, možnost nekalé konkurence ze strany velkých podniků, administrativní zátěž a další. Česká vláda se rozhodla, v souladu s praxí běžnou v EU, poskytovat těmto podnikům podporu a uvedené negativní vlivy také naznačují, jakým směrem se ubírají programy na podporu MSP. Poskytování těchto podpor leželo a leží jak na bedrech vládních ministerstev, tak speciálně zřízených institucí. Hlavním zdrojem podpor byl téměř vždy státní rozpočet a dalšími pak evropské strukturální fondy, výnosy z vkladů a podobně. Politika podpory MSP se do značné míry jeví jako opodstatněná, pokud by jejím výsledkem byly zamýšlené cíle. Je tomu ale opravdu tak? Aby mohly MSP aktivně přispívat k zaměstnanosti, stabilizovat ekonomiku, zavádět nové technologie, vyplňovat prázdné oblasti na trhu a sloužit jako absorpční mechanismus strukturálních změn, musí být pro jejich fungování vytvořeno zdravé podnikatelské prostředí. Ačkoliv program podpory malých a středních podniků existuje již od roku 1992, až do roku 1995 neexistovala ucelená a systematická kontrola úspěšnosti těchto programů. Graf č. 6 ukazuje několik zajímavých skutečností. Zaprvé je vidět, že hospodářský pokles v letech 1997-1999 se neprojevil v počtu

MSP ani v počtu zaměstnanců v těchto podnicích. Na druhou stranu následující hospodářský růst rovněž nezpůsobil žádnou změnu trendu a pokračoval ve vývoji na HDP téměř nezávislém. Naopak v letech 2000-2001 kdy klesla výše podpory poskytované ČMZRZB, poklesl počet MPS. S výraznějším nárůstem podpory v roce 2003 se pak o poznání zvýšil také počet MSP. Je tedy patrná určitá pozitivní závislost mezi podporou a počtem MSP, ačkoliv výše podpory zdaleka není jediným (a ani hlavním) faktorem ovlivňující tento sektor. V posledních letech se pak lze domnívat, že podpora ze strany státu vede ke zvýšené investiční aktivitě malých a středních podniků, která se mimo jiné projevuje i zvýšenou přidanou hodnotou. Z tohoto pohledu lze podporu hodnotit jako úspěšnou, ovšem z hlediska počtu MSP a zejména vývoje zaměstnanců se o úspěšnosti dá hovořit jen zčásti. Ačkoliv s poskytováním podpory bývá spojen požadavek na vytvoření nových pracovních míst, a v rámci celého sektoru MSP oba ukazatele vykazují rostoucí trend, jejich vývoj v čase značně kolísá a případné nárůsty ukazatelů nejsou nijak výrazné. Také neexistence objektivního absolutního kritéria ze strany poskytovatelů podpory snižuje možnost hodnotit úspěšnost PMSP. Přestože podpora malých a středních podniků ze strany státu je příspěvkem ke zvyšování konkurenceschopnosti, růstu a významu MSP v ekonomice, selektivita podpor deformuje konkurenční prostředí, nabízí prostor ke korupci a spolu s vysokou administrativní zátěží tak mohou pro značnou část subjektů působit demotivačně.

SEZNAM ZKRATEK

- HPH – Hrubá přidaná hodnota
- MPO – Ministerstvo průmyslu a obchodu
- MPMR – Ministerstvo pro místní rozvoj
- ČMZRB – Českomoravská záruční a rozvojová banka
- MSP – Malé a střední podniky
- PMSP – Podpora malého a středního podnikání

POUŽITÁ LITERATURA

BOHATÁ, M. – BOUŠE, V. – FISHER, M. – PETRÍČEK, Z (1991): Analytická východiska tvorby průmyslové politiky v transformačním období, Praha, Ústřední ústav národohospodářského výzkumu, 1991.

HÁJEK, M. a kol. (1995): Makroekonomická analýza české ekonomiky 1990-1994, Praha, ČNB, 1995.

HÁJEK, M. a kol. (1996): Makroekonomická analýza české ekonomiky 1995, Praha, ČNB, 1996.

HÁJEK, M. a kol. (1997): Makroekonomická analýza české ekonomiky 1996, Praha, ČNB, 1997.

HÁJEK, M. a kol. (1997): Makroekonomická analýza české ekonomiky 1997 (vybrané problémy), Praha, ČNB, 1997.

HAVLÍK, P. (2000): Trade and cost competitiveness in the Czech Republic, Hungary, Poland and Slovenia, Washington, World Bank technical paper N.482, 2000, ISBN:0-8213-4796-9.

HAVRYLYSHYN, O. (1999): Privatization in transition countries: lessons of the first decade, Washington, International Monetary Fund, 1999.

HAYRI, A. (1995): Restructuring in the Czech Republic: beyond ownership and bankruptcy, Praha, CERGE-EI, 1995.

HOLMAN, R. (2000): Transformace české ekonomiky v komparaci s dalšími zeměmi střední Evropy, Praha, CEP, 2000, ISBN 80-902795-6-2.

HOLUB, A a kol (2003): Česká ekonomika na cestě do Evropské unie, Praha, Professional Publishing, 2003, ISBN: 80-86419-43-6.

HUČKA, M. (2001): Strukturální politika a její regionalizace, Ostrava, Nepromis, 2001, ISBN: 80-86122-90-5.

JONÁŠ, J. (1997): Ekonomická transformace v České republice, makroekonomický vývoj a hospodářská politika, Praha, Management press, 1997, ISBN: 80-85943-22-0.

KADEŘÁBKOVÁ, A. (2004): Strukturální změny české ekonomiky v období transformace, Praha, Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2004.

ONDRČKA, P. (1997): Specifika transformačního procesu ČR, Katedra ekonomie ESF MU, 1997, Brno.

ROJÍČEK, M. (2006): Strukturální analýza – příklad české ekonomiky *in* Bulletin CES VŠEM, vydání 07, ročník 2006, Praha, CES VŠEM, ISSN: 1801-1578, [online], dostupné na: http://www.vsem.cz/data/docs/gf_bulletin706.pdf (cit. dne. 19.5.2006).

SPĚVÁČEK, V. a kol. (2002): Transformace české ekonomiky, Praha, Linde, 2002, ISBN: 80-86131-32-7.

ŽÁK, M. a kol. (2001), Vnitřní a vnější podmínky restrukturalizace a hospodářská politika v ČR, Praha, VŠE, 2001, ISBN: 8024502577.

Podpora malého a středního podnikání poskytovaná prostřednictvím Českomoravské záruční a rozvojové banky, a. s. *in* Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 1999, částka 3, str. 211-218, Praha, 1999, [online], dostupné na: <http://www.nku.cz/kon-zavery/K03024.pdf> (cit. dne. 8.6.2006).

Prostředky státního rozpočtu na podporu malého a středního podnikání *in* Věstník Nejvyššího kontrolního úřadu 2004, částka 3, str. 269-277, Praha, 2004, [online], dostupné na: www.nku.cz/kon-zavery/K03024.pdf (cit. dne. 8.6.2006).

Roční národní účty ČSÚ, [online], dostupné na: <http://dw.czso.cz/pls/rocenka/rocenka.indexnu>.

Statistické ročenky České republiky 1993-2005.

Statistická ročenka České a slovenské federativní republiky 1992.

Výroční zpráva fondu národního majetku 2001, FNM, Praha, 2002 [online], dostupné na www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/VZ_FNM_CZ_2001.pdf (cit. dne. 12.6.2006).

Výroční zpráva o veřejné podpoře v České republice za rok 2003, ÚOHS, Praha, 2004, [online], <http://www.compet.cz/VP/Vyrocky/VP%202003.pdf> (cit. dne. 15.6.2006).

Zpráva o vývoji malého a středního podnikání a jeho podpoře v roce 2004, Ministerstvo průmyslu a obchodu, Praha, 2005 [online], dostupné na: www.mpo.cz/dokument10286.html (cit. dne. 15.6.2006).

V roce 2005 vyšlo:

WP č. 1/2005

Petr Chmelík: Vliv institucí přímé demokracie na hospodářskou politiku ve světle empirického výzkumu

WP č. 2/2005

Martin Kvizda – Jindřiška Šedová: Privatizace a akciové společnosti – k některým institucionálním aspektům konkurenceschopnosti české ekonomiky

WP č. 3/2005

Jaroslav Rektourek: Přístup k inovacím v České republice. Současný stav a možné směry zlepšení.

WP č. 4/2005

Milan Víturka – Vladimír Žitek – Petr Tonev: Regionální předpoklady rozvoje inovací

WP č. 5/2005

Veronika Bachanová: Analýza kvality regulace České republiky

WP č. 6/2005

Hana Zbořilová – Libor Židek: Washingtonský konsenzus v české ekonomické praxi 90. let

WP č. 7/2005

Osvald Vašíček and Karel Musil: The Czech Economy with Inflation Targeting Represented by DSGE Model: Analysis of Behaviour

WP č. 8/2005

Zdeněk Tomeš: Je stárnutí populace výzvou pro hospodářskou politiku?

WP č. 9/2005

Ladislav Blažek – Klára Doležalová – Alena Klapalová: Společenská odpovědnost podniků

WP č. 10/2005

Ladislav Blažek – Alena Klapalová: Vztahy podniku se zákazníkem

WP č. 11/2005

Ladislav Blažek – Klára Doležalová – Alena Klapalová – Ladislav Šiška: Metodická východiska zkoumání a řízení inovační výkonnosti podniku

WP č. 12/2005

Ladislav Blažek – Radomír Kučera: Vztahy podniku k vlastníkům

WP č. 13/2005

Eva Kubátová: Analýza dodavatelských vztahů v kontextu inovací

WP č. 14/2005

Ladislav Šiška: Možnosti měření a řízení efektivnosti a úspěšnosti podniku

V roce 2006 vyšlo:

WP č. 1/2006

Tomáš Otáhal: Je úplatkářství dobrá cesta k efektivnějšímu vymáhání práva?

WP č. 2/2006

Pavel Breinek: Vybrané institucionální aspekty ekonomické výkonnosti

WP č. 3/2006

Jindřich Marval: Daňová kvóta v ČR

WP č. 4/2006

Zdeněk Tomeš – Daniel Němec: Demografický vývoj ČR 1990-2005

WP č. 5/2006

Michal Beneš: Konkurenceschopnost a konkurenční výhoda

WP č. 6/2006

Veronika Bachanová: Regulace a deregulace v ČR v období 1990-2005

WP č. 7/2006

Petr Musil: Tendence na českém trhu práce v období transformace

WP č. 8/2006

Zuzana Hrdličková: Vliv sociální politiky na konkurenceschopnost české ekonomiky

WP č. 9/2006

Pavλίna Balcarová – Michal Beneš: Metodologie měření a hodnocení makroekonomické konkurenceschopnosti

WP č. 10/2006

Miroslav Hloušek: Czech Business Cycle Stylized Facts

WP č. 11/2006

Jitka Doležalová: Vliv politiky na konkurenceschopnost České republiky

WP č. 12/2006

Martin Chromec: Dlouhodobé efekty monetární politiky: může ČNB ovlivnit ekonomický růst?

WP č. 13/2006

Tomáš Paleta: Strukturální změny české ekonomiky ve světle privatizace a podpory malého a středního podnikání